

A látás iskolája

Napsugár-grafikák

Látási iskolákat kellene nyitni!

Egyazon évben hallottam ezt az óhajtást az embert és tájat eszményi szépségében megragadni törekvő Popp Auréltól, Szatmáron, s az eszményi embert és tájat megkonstruáló Mattis Teutsch Jánostól, a brassói műteremben.

Olvasni, szinte évszázada, hibátlanul tanít az iskola. Hallani és látni ma sem tanítanak meg gyermekkorunkban.

A megközelítőleg Egyetemes Ember képlete — sokak gondja. Időnként eltávolodunk tőle, hogy aztán annál szorosabbra zárjuk köréje a kört. A nagy művészek és a nagy matematikusok álma jobban hasonlít egymáshoz, mint fogadatlan prófétáik álmaihoz. Talán előbb-utóbb mégiscsak rájuk bízunk a megoldást.

Addig pedig minden társadalom úgy pótolja az iskola hiányait, ahogy tudja.

A romániai magyarság egyik hatékony látási iskolája: a *Napsugár*.

*

A Romániában megjelenő magyar újságokat és folyóiratokat jellemző ismeretéseinkben — idehaza és külföldön — valahogy így szokták összefoglalni: a Napsugár a 6—12 éves gyermekek (a Pionírszervezet Országos Tanácsa által kiadott) lapja, 1957-ben létesült Asztalos István főszerkesztésében. Megjelenik havonta, Kolozsvárott. Cím, telefonszám, előfizetési díj.

A SZERKESZTŐSEG 1957 januárjában rendkívül szemléletesen indítja útjára az első erdélyi képes gyermeklapot:

„A favágó menjen az erdőre s vágja ki a fát. A fuvaros fuvarozza el a fát a vasúthoz. A vasutas szállítsa el a fát a papírgyárhoz. A papírgyári munkás csináljon a fából papirost. Az író írjon szép meséket; a nyomdász pedig nyomtassa rá a meséket és képeket a papirosra, aztán csináljon belőle sok-sok újságot. Végül a postás tegye táskájába az újságokat és vigye el nektek. (...)

Nekünk pedig írjatok meg, milyen meséket, képeket szeretnétek, és ti magatok is írjatok, rajzoljatok, fessetek belé, hiszen a ti újságotok és barátotok.“

A favágó, a fuvaros, a vasutas, a papírgyári munkás, az író, a nyomdász és a postás rendre-rendre maga is számtalanszor megjelenik a lap hasábjain.

A VALÓ MÉSÉKET mondó Napsugár tehát illusztrátorait is ugyanazokra az utakra küldi, mint a többi lap. De nehezebbet kér tőlük, mint azok. Mert nem csupán a szép ábrázolását (tehát nem idillista átköltését tényeknek, színhelyeknek és történelmnek), hanem a valóság széles ábrázolását kéri; a „képanyag“ tehát mégiscsak megkomponált, azaz művészi valóságot kell hogy nyújtson az olvasónak, amely elsősorban a tudatot alakítja (s ily módon a képzelet, a képzelőerő és képzelőkészség forrása), s csak másodsorban fejleszt gyakorlati ismereteket.

Persze, a lap nem kerülhetne el, különösen korábbi évfolyamaiban, a didakticizmus veszélyét, s tulajdonképpen azóta is egyfolytában tart lapjain a harc az illusztrativizmus végletei (negédes, barokkos pompa, illetve száraz, részletező másolás) és az írást tovább-ernelő, ihletett művészi rajz között. (S ha jelentkeznek a nivellálódás tünetei a Napsugár-grafikában, hát éppen azok között a munkák között figyelhető meg a művészi egyéniség és a művészi jellegek összemosódása, amelyek a naturalista szórakoztatás szelleméből fogantattak.)

AZ AKVARELL MŰFAJI URALMÁT nyomdai és tartalmi szempontok egyaránt indokolják.

Mert a vizes, áttetsző színfoltok őrzik meg legteljesebben fényüket, erejüket, arányaikat nyomás után — hát ennek a műfajnak a törvényeire hangolódott, tizenöt éven át, minden bélyeg-kicsi ábra s a festői kompozíció rangját megőrző címlapok stílusa egyaránt. Másrészt éppen e műfaji kötöttség kedvez az írások elbeszélő megjelenítéséből kivetető utak keresésének.

A vízfestés-eljárás az írásokban rejlő vizuális lehetőségek hangsúlyozására ösztönöz, arra, hogy a művész a költészetet kizárólag színek és színes formák eszközével valósítsa meg, s varázsolja át a látáson át szerzett ismeretét.

Nyilván ezen belül is megfigyelhetők alkati sajátosságokból származó el- lenpontok. Sokszor egyenesen szemközti oldalakon találunk az akvarell festői folt- hatásaira alapozó ábrázolást és szinte a kivághatóság határait érintő, díszítőmű- vezetési jellegű megoldásokat. De a valóság többféle képi megközelítésére való szerkesztői és munkatársi törekvés, tehát még a viszonylag „legszélsőségesebb“ stilizálások is határozott nevelői cél felé mutatnak.

SZEMLÉLETESÉG—MŰVESZIESSÉG—ÍZLÉSALAKÍTÁS hármasegysége felé mutat elsősorban a képszerkesztő (tizenöt éve: Soó Zöld Margit) következetessége a munkatársak, valamint a tördelés módozatainak a megválasztásában, aztán a Napsugár-grafika szemléletbeli kiegyenlítődéésének a folyamata, végül pedig a lap egész kiállításának a gondossága, fegyelme.

A Napsugár — akarva, nem akarva — külön iskoláját teremtette meg saj- tónkban a vonalhálával és körvonallal fokozott, festői illusztrációs kifejezésnek, egy olyanszerű festői grafikusságnak, amely egyaránt alkalmas lírikus, groteszk és drámai tartalmak tolmácsolására. A képregenyek és a társasjátékok rajzainak leíró modorától eltérítve az illusztrációk nem követik szolgai módon a mese, a vers, a cselekmény fonalát vagy helyszínváltozásait, nem fordítják képnyelvre a szóbeli közlést, hanem — képletesen szólva — kulcslyukon keresztül pillantanak be az írott világ kellős közepébe, s azt talán csodálatosabbnak, de egyúttal min- denki számára megragadhatónak, újraterezhetőnek, lerajzolhatónak (de a rajzról nem lemásolhatónak) ábrázolják.

EZ A FESTŐI BEVEZETÉS a gyermekkori környezet tájaiba megintcsak két véletles esetben valósul meg a legmélyrehatóbban: ha író és rajzoló műve nem véletlenszerűen találkozik adott oldalon, hanem — ez persze elsősorban hosszabb sorozatok alkalmával lehetséges — társszerzői munkában. Ritka pillanatok ezek, azért is emlékszünk oly élesen rájuk: *Egy bátor ember viszontagságai* (Bajor Andor —ifj. Cseh Gusztáv), *Irgum-Burgum Benedek* (Veres Zoltán—Deák Ferenc), a Kobak-történetek (Hervay Gizella—Surány Erzsébet), *Csipike, a gonosz törpe* (Fo- dor Sándor—Rusz Lívia) s még egynéhány; és igazolásképpen éppen ezeknek a sorozatoknak a többsége könyv formájában is újjászületett, sőt a gyermekirodalmi kiadás sikerkönyvei lettek s így a kiadói illusztrációs műfajra is hatottak. A má- sik mód: amikor az írástól majdnem teljesen független gyermek-festményt (gyer- mekeknek valót s egyben gyermekek művének tűnőt) készít a művész, miniatűr és sokszorosított festményt, mondjuk egy régi, középkori város óratornyáról, az almaszűretről, őserdőről vagy egy szál pitypangról.

Ezek a találkozások nem múlhatnak el nyom nélkül a gyermek életéből, akkor sem, ha nem válik művész belőle, hanem csak műfelvező, mert egy szép napon azzal a jóleső érzéssel sétál végig egy képzőművészeti kiállításon, hogy mindaz, ami itt látható, éppenséggel így ismerős, és hogy minden műnek közölni- valója van számára.

Persze, a festőiségnek is vannak hátrányai, és jó, ha megvonjuk érvényes- ségének határait. Általában egy adott pillanatban — különösen az első évfolyam számaiban — a túlhajszolt tónusfestés tanulmány-jellegű kísérletekké mossa az illusztrációs műfaj fegyelmezett grafikai egyenes-beszédét; félreérthetetlen kije- lentő mondatait a gyermek számára fáradsággal sillabizálható ákombákomra tör- deli. A témáról nem az igazságot közvetíti, hanem csak annak külső, megjelení- tésbeli festőiségét.

Arról volna szó, hogy a művészek egyéniségüket féltlenék a meseillusztráció sajátos feladatainak feltétlen odaadást, alázatos alkalmazkodókészséget és nem utolsósorban pontos fogalmazást követelő vállalásától?

Nos, az bizonyos, hogy a gyermek nem a „művészi szemléletre“ kíváncsi, és nem elégszik meg stílusgyakorlatokkal. Ő a világos, szöveghű, mondanivalóját csat-

tanós, magvas összefoglalásban újrakimondó — vagy annak izgalmát, humorát, szépségét még az írásnál is eleve szebben megcsillogtató rajzi összefoglalást igényli. S persze, miközben ennek az igénynek a kielégítésére vállalkozunk, számolnunk kell a gyermeki gondolkodás sajátos mechanizmusával is. Viszont lebecsülnünk sem szabad a gyermek felfogókészségét.

Félreértés ne essék! Nem a kifejezés erejét, fellazító, túlbeszéli és fantáziátlan rajzi gyógypedagógiát kívánunk a laptól. (Ilyen is akad benne.) A Napsugár-grafikák stilizáló, mégis eleven népies hangú realizmusa ezután is alapja kell hogy maradjon a grafikai tükörnek. Amikor még több elmélyültséget, a gyermeklélektan eddigi eredményeinek következetesebb szemmel tartását, a gyermekek egyre növekvő ismeretanyagára történő bátrabb hivatkozást kérünk — pusztán arra szeretnénk figyelmeztetni a rajzolókat: ne feledjék, hogy a gyermek számára ők teremtik az első alkalmat, hogy a művészet révén ismerkedhessenek a világ rendjével és harmóniájával.

*

A CSODÁLATOS HELY, a csodálatos helyek, a szülőföld, Erdély — nemcsak kerete a Napsugár grafikáinak, hanem sugalló szelleme és természete is.

Különösen a címlapok sugározzák az erdélyi népi művészetek elvonatkozott érzékletességét, a díszítőművészeti motívumok és motívumfűzés, az ember- és állatábrázolás rusztikus egyszerűségét és belső derűjét. Bene József 1957. januári kék-madaras címlapjától a 71-es évfolyam decemberi számának borítójáig terjedő színpompás sorozatban csak elvétve akad egy-egy, a lap életétől idegen ízlésű címlap, zömében azonban a száználcvan Napsugár — ugyanannyi ékes felhívás a barangolásra.

A lapot kezdettől fogva rajzolta: Bene József, Andrásy Zoltán, Rusz Lívia, Tollas Júlia, Andraşiu Avram Felícia, Surány Erzsébet, András László, idős és ifjabb Cseh Gusztáv, Deák Ferenc, Feszt László, Fux Pál, Tóth László, Porzsolot Borbála, F. Nagy Éva; két-három munkával bejegyezte nevét Máthé István, Turós László, Adam András, Jeney Erzsébet, Krajnik Ilona, Kádár Zoltán, Gaál András, Ambrus Imre, Zolcsák Sándor, Sükösd Ferenc, Szilágyi Béla, Lázár Erzsébet, Fekécs Zita; és rendre-rendre felzárkóztak köré az éppen legfiatalabbak: Unipán Helga, Arkossy István, Venczel János, Vass Tamás és Kopacz Mária.

Nemcsak annak a bizonyos bekészöntő felhívásnak („nekünk pedig írjátok meg, milyen meséket, képeket szeretnétek, és ti magatok is írjatok, rajzoljatok, fessetek belé, hiszen a ti újságotok és barátotok“), hanem jórészt a felsoroltaknak az érdeme is (pedig a névsor nem teljes, mégis kitűnik: jelenkori grafikánk derékhada vállalta és sietett 40 000 gyermek képesűtségét megteremteni) — mondom, legalább annyira a művészek érdeme, hogy a Napsugár-grafika ritkán selypített, nem idillizált (vagy csak elszigetelten), s nem fokozta önmagát a gyermeki látás és igények alá.

A lap, megjelenésének pillanatától, magán hordozza az olvasó kézjegyét is, követelményként és rovatként egyaránt.

ÍRTUK ÉS RAJZOLTUK című rovata eleinte inkább csak bátorításul szolgált, 1963-tól telik meg egyre rendszeresebben, s az 1971-es évfolyamban épül be határozottabban a lap szervezetébe, és hat vissza reá. A 6-os szám címlapját „tíz olvasónk rajzaiból állítottuk össze“, a 10-es számnak meg a hátsó lapját (a képregények helyét) adják át az önkéntes grafikusok munkáinak. Sajnos, nem minden esetben győz meg egy-egy lapszám eredeti reprodukciós anyaga arról, hogy a szerkesztőség választása valóban a legjobb munkákra esett. A gyermekrajz kultusza — de persze reális értéke is — oly mérvű manapság, hogy a legmagasabb igények fenntartása és alkalmazása a gyermekekkel szemben is feltétlenül indokolt, sőt kötelező.

Most válik tehát érzékelhetővé: mennyire hatolt be a Napsugár képstílusának ösztönző ereje a gyermekek önkéntelen alkotó megnyilvánulásaiába, miként válik a példa és varázs a rajzolás, az önkifejezés indukciójává, a látás olyan iskolájává, amely a mai ember számára nélkülözhetetlen tudással és érzékenységgel vérteti fel tanítványait.

Banner Zoltán